

Statsrådets skrivelse till riksdagen om kommissionens förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister och om skadeståndsansvar gällande AI

Enligt 96 § 2 mom. i grundlagen översänds till riksdagen kommissionens förslag av den 28 september 2022 till Europaparlamentets och rådets direktiv om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister (COM(2022) 495 final) och Europaparlamentets och rådets direktiv om anpassning av reglerna om utomobligatoriskt skadeståndsansvar vad gäller artificiell intelligens (direktivet om skadeståndsansvar gällande AI, COM(2022) 496 final) samt en promemoria om förslagen.

Helsingfors den 10 november 2022

Justitieminister Anna-Maja Henriksson

Lagstiftningsråd Jussi Päivärinne

10.11.2022

KOMMISSIONENS FÖRSLAG TILL EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV OM SKADESTÅNDSANSVAR FÖR PRODUKTER MED SÄKERHETSBRISTER OCH OM SKADESTÅNDSANSVAR GÄLLANDE AI**1 Bakgrund och syfte**

Europeiska kommissionen har den 28 september 2022 lämnat ett förslag till Europaparlamentets och rådets nya produktansvarsdirektiv (förslag till direktiv om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister (COM(2022) 495 final, nedan nya produktansvarsdirektivet) och ett förslag till ett direktiv om skadeståndsansvar gällande AI (förslag till direktiv om anpassning av reglerna om utomobligatoriskt skadeståndsansvar vad gäller artificiell intelligens (direktivet om skadeståndsansvar gällande AI) COM(2022) 496 final, nedan direktivet om skadeståndsansvar gällande AI).

Förslagen avser att anpassa bestämmelserna om produktansvar och utomobligatoriskt skadeståndsansvar i enlighet med de konsekvenser som beror på IT-samhället, den cirkulära ekonomin och de globala värdekedjorna.

Det föreslagna produktansvarsdirektivet ska ersätta det gällande produktansvarsdirektivet (rådets direktiv 85/374/EEG om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister). Med det nya produktansvarsdirektivet uppdateras de regler som gäller tillverkarens och vissa andra aktörers ansvar för produkter med säkerhetsbrister. Målet är att säkerställa en hög nivå av konsumentskydd och lika villkor med rättssäkerhet för företag. Förslaget till direktiv bygger till sin karaktär i huvudsak på principen om fullständig harmonisering.

Det föreslagna direktivet om skadeståndsansvar gällande AI ingår i ett åtgärds paket för att stödja spridningen av AI i Europa. Förslaget är kopplat till initiativen inom ramen för EU-strategin för data och har också indirekta kopplingar till den europeiska gröna given. Syftet med den riktade harmoniseringen av de nationella ansvarsreglerna om AI är att säkerställa att offer för skador orsakade av AI får samma skydd som de som drabbas av skador som orsakas av produkter i allmänhet. Ett annat mål är att samtidigt minska osäkerheten om rättsläget hos företag som utvecklar eller använder AI när det gäller deras eventuella exponering för skadeståndsansvar. Direktivförslaget är till sin karaktär ett minimidirektiv, dvs. det innehåller bestämmelser om den miniminivå som ska iakttas i EU.

2 Förslagets huvudsakliga innehåll**2.1 Produktansvarsdirektivet***Tillämpningsområde och definitioner*

I kapitel I fastställs direktivets syfte, räckvidd och termer. Direktivet innehåller gemensamma regler om ekonomiska aktörers ansvar för skada som fysiska personer lidit och som orsakats av produkter med säkerhetsbrister (artikel 1). Direktivets tillämpningsområde omfattar produkter

som har släppts ut på marknaden 12 månader efter direktivets ikraftträdande (artikel 2). Liksom det nuvarande direktivet påverkar inte heller förslaget till direktiv sådana rättigheter enligt nationella regler om avtalsrättsligt ansvar eller utomobligatoriskt ansvar, som den skadelidande har på andra grunder än en produkts säkerhetsbrister.

Det föreslagna direktivet innehåller flera nya eller preciserade definitioner (artikel 4), som utvidgar direktivets tillämpningsområde. Till exempel definitionen av produkt (punkt 1) omfattar förutom lös egendom även digitala tillverkningsfiler och programvara. Definitionen av komponent (punkt 3) utvidgar direktivets tillämpningsområde till att gälla inte bara materiella utan även immateriella produkter. Med komponent ska framöver avses varje produkt, eller varje tillhörande tjänst, som är integrerad i eller sammankopplad med en produkt av tillverkaren av den produkten eller som står under tillverkarens kontroll. Definitionen av skada (punkt 6) omfattar förutom person- och egendomsskador även förlust eller förvanskning av data.

Bestämmelser om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister

I kapitel II fastställs bestämmelser om förutsättningarna för att få ersättning (artikel 5), säkerhetsbrister (artikel 6) och aktörernas ansvar i de olika delarna av produktens leveranskedja (artikel 7).

Utöver den skadelidande ska krav på ersättning enligt förslaget kunna framställas av en person som har efterträtt eller övertagit den skadelidandes rättigheter enligt lag eller avtal samt av en person som agerar för en eller flera skadade personers räkning i enlighet med unionsrätt eller nationell rätt. Enligt förslaget ska exempelförteckningen över de faktorer som ska beaktas vid bedömningen av produktens säkerhetsbrister kompletteras bland annat med produkternas påverkan på varandra, produktens förmåga till självinlärning samt produktens säkerhetskrav.

Nytt är även att tillverkarens behöriga representanter och leverantörer av distributionstjänster kan hållas ansvariga för skador som orsakas av produktens säkerhetsrisker förutom tillverkaren, importören och distributören. Som tillverkare betraktas även en fysisk eller juridisk person som ändrar en produkt som redan har släppts ut på marknaden eller tagits i bruk, om ändringen anses vara väsentlig enligt relevanta regler om produktsäkerhet och genomförs utanför den ursprungliga tillverkarens kontroll. Syftet med den sistnämnda revideringen är att utvidga bestämmelserna om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister så att de gäller även produkter inom den cirkulära ekonomin.

Om tillverkaren är etablerad utanför unionen eller inte kan identifieras ska importören av produkten med säkerhetsbrister och tillverkarens behöriga representant hållas ansvariga för skador som orsakas av produkten. Om även den behöriga representanten och importören är etablerade utanför unionen eller inte kan identifieras, är den näringsidkare som tillhandahåller distributionstjänster (magasinering, paketering, adressering och avsändning av en produkt) ansvarig för skadan.

Om ersättning inte kan krävas av någon av de ovan nämnda aktörerna på grund av deras etableringsland eller för att de inte kan identifieras, kan ersättning krävas av produktens distributör (dvs. en aktör i leveranskedjan utöver tillverkaren eller importören som tillhandahåller en produkt på marknaden) under vissa villkor. Samma bestämmelse gäller även sådana leverantörer på en onlineplattform som gör det möjligt för konsumenter att ingå distansavtal med näringsidkare och som inte är tillverkare, importörer eller distributörer. Onlineleverantörens ansvar begränsar sig dock till situationer där konsumenten kan tro att den produkt eller tjänst som är föremål för transaktionen tillhandahålls antingen av onlineplattformen själv eller av en aktör som agerar under dess överinseende eller kontroll.

Förslaget till direktiv innehåller även nya bestämmelser som är avsedda att lätta på bevisbördan för skadelidande i komplexa fall, exempelvis när det gäller AI-baserade produkter. Domstolen kan under vissa förutsättningar på begäran av den skadelidande personen ålägga näringsidkaren att lämna ut relevanta bevis den förfogar över (artikel 8).

Enligt huvudregeln i det gällande direktivet ska den som yrkar på ersättning kunna bevisa skadan, defekten och orsakssambandet mellan defekten och skadan. Denna bevisbörda ska lättas med hjälp av de nya presumtionsbestämmelserna (artikel 9), enligt vilka det ska förutsättas att produkten har en säkerhetsbrist om svaranden har underlåtit att lämna ut relevant bevisning som den förfogar över, klaganden har visat att produkten inte uppfyller de obligatoriska säkerhetskrav som är avsedda att skydda mot risken för den skada som har uppstått eller klaganden har visat att skadan orsakades av ett uppenbart funktionsfel i produkten vid normal användning eller under normala omständigheter. Det ska förutsättas att det finns ett orsakssamband mellan produktens säkerhetsbrist och skadan, om det har fastställts att produkten har en säkerhetsbrist och den skada som orsakats är av en art som typiskt sett överensstämmer med säkerhetsbristen i fråga. Om en domstol bedömer att klaganden på grund av teknisk eller vetenskaplig komplexitet har orimligt stora svårigheter att bevisa att produkten har en säkerhetsbrist eller att det finns ett orsakssamband mellan säkerhetsbristen och skadan, ska säkerhetsbristens förefintlighet eller orsakssambandet mellan säkerhetsbristen och skadan, presumeras, om klaganden på grundval av tillräckligt relevanta bevis har visat att produkten bidrog till skadan, och det är sannolikt att produkten hade en säkerhetsbrist eller att säkerhetsbristen är en sannolik orsak till skadan. Enligt bestämmelsen ska svaranden ha rätt att bestrida förekomsten av orimligt stora svårigheter eller den sannolikhet som avses ovan och även att motbevisa de antaganden som avses ovan.

Ekonomiska aktörer kan på vissa villkor gå fria från skadeståndsansvar enligt direktivet (artikel 10). Bestämmelsen motsvarar i huvudsak motsvarande bestämmelse i det gällande direktivet. Bestämmelsen har kompletterats med en bestämmelse om produkter inom den cirkulära ekonomin enligt vilken en aktör som ändrar en produkt undantas från ansvar om den kan visa att den säkerhetsbrist som orsakade skadan har att göra med en del av den ursprungliga produkten som inte påverkas av ändringen. I förslaget preciseras även villkoren för att befrias från ansvar i de fall att produktens säkerhetsbrist beror på en tillhörande digital tjänst som är nödvändig för dess funktion, en programvara, inbegripet programvaruuppdateringar eller uppgraderingar eller avsaknad av programvaruuppdateringar eller uppgraderingar som är nödvändiga för att upprätthålla säkerheten.

Allmänna ansvarsbestämmelser

Direktivförslagets bestämmelser om ansvarsfördelningen mellan flera ersättningsskyldiga, minskning av skadestånd och förbud mot ansvarsbegränsningsvillkor (artikel 11, 12 och 13) motsvarar de gällande bestämmelserna. Även bestämmelserna om preskriptionstider motsvarar de gällande bestämmelserna med undantag för att tiden för att väcka talan är 15 år om den skadelidande inte har kunnat göra anspråk på ersättning på grund av en latent personskada.

Slutbestämmelser

Medlemsstaterna ska i ett lättillgängligt elektroniskt format offentliggöra alla lagakraftvunna domar som meddelats av deras domstolar i tvister om produktansvar. Offentliggörandet ska ske utan dröjsmål efter att parterna har delgetts den skriftliga domen. Enligt bestämmelsen får kommissionen upprätta och underhålla en allmänt tillgänglig databas om dessa domar. (artikel 15)

Bestämmelserna i det föreslagna direktivet ska sättas i kraft inom 12 månader från direktivets ikraftträdande (artikel 18).

2.2 Direktivet om skadeståndsansvar gällande AI

I artikel 1 fastställs direktivets innehåll och tillämpningsområde. Direktivet tillämpas på utomobligatoriska culpabaserade civilrättsliga skadeståndsanspråk, i fall där skadan orsakas av ett AI-system. I direktivet fastställs regler om utlämnande av bevis som gäller system för artificiell intelligens (AI) med hög risk innan talan väcks (artikel 3) samt bevisbördan (artikel 4) i ärenden som hör till direktivets tillämpningsområde. Direktivet är inte tillämpligt retroaktivt eller på straffrättsligt ansvar. Direktivet ska inte påverka exempelvis nationella regler som fastställer vilken part som har bevisbördan, vilken grad av säkerhet som krävs när det gäller beviskrav, eller hur culpa definieras, med undantag för vad som föreskrivs i artiklarna 3 och 4.

Artikel 2 innehåller flera definitioner (9 stycken), av vilka en del syftar till andra unionsbestämmelser och en del är nya definitioner. Nya är bland annat definitionerna av skadeståndsanspråk, sökande, potentiell sökande och aktsamhetskrav.

Artikel 3 innehåller bestämmelser om utlämnande av bevis och motbevisbar presumtion om bristande efterlevnad. Enligt punkt 1 får en domstol i vissa situationer förelägga att de aktörer som anges i punkten lämnar ut relevanta bevis som de förfogar över om vissa AI-system med hög risk som misstänks ha orsakat en skada. Till stöd för en sådan begäran ska den potentiella sökanden lägga fram tillräckliga fakta och bevis för att stödja skadeståndsanspråkets rimlighet. Enligt punkt 2 får domstolen dock ge ett föreläggande endast om sökanden har gjort alla proportionerliga försök att samla in relevanta bevis från motparten. I punkt 3 fastställs att domstolen ska ha möjlighet att förelägga om åtgärder för att bevara bevis. I punkt 4 finns faktorer som begränsar skyldigheten till utlämnande eller bevarande av bevis: bevisutlämningen ska begränsas till vad som är nödvändigt och proportionellt för att stödja ett skadeståndsanspråk eller potentiellt skadeståndsanspråk, och begränsa bevarandet till vad som är nödvändigt och proportionellt för att stödja ett sådant skadeståndsanspråk. I punkt 4 uppräknas även de faktorer som ska beaktas vid prövningen av begränsningen. I punkt 5 finns en presumtionsbestämmelse om när domstolen kan presumera att motparten brister i sin efterlevnad av ett aktsamhetskrav och en bestämmelse om motpartens rätt att motbevisa den presumtionen.

Artikel 4 gäller motbevisbar presumtion om orsakssamband vid culpa. Enligt punkt 1 ska nationella domstolar vid tillämpningen av ansvarsregler på skadeståndsanspråk presumera att det föreligger orsakssamband mellan en motparts culpa och ett AI-systems utdata eller underlåtenhet att producera utdata, om samtliga villkor i punkten är uppfyllda och om inte något annat följer av kraven i de övriga punkterna i artikeln. I punkt 2 och 3 skiljer man å ena sidan på skadeståndsanspråk gentemot en leverantör av ett AI-system med hög risk eller en person som omfattas av leverantörens skyldigheter enligt rättsakten om artificiell intelligens och å andra sidan på skadeståndsanspråk gentemot en användare av ett AI-system med hög risk. Vid skadeståndsanspråk avseende ett AI-system som inte är ett AI-system med hög risk, ska presumtionen som fastställs i punkt 1 endast tillämpas om domstolen anser att det vore orimligt svårt för sökanden att bevisa orsakssambandet (punkt 5). I fall där en motpart har använt ett AI-system inom ramen för personlig, icke-yrkesmässig verksamhet, ska presumtionen om orsakssamband endast gälla om motparten har gjort materiella ingrepp i ett AI-systems driftsvillkor, eller om motparten varit skyldig och i stånd att fastställa ett AI-systems driftsvillkor och har underlåtit att göra detta (punkt 6). Motparten ska ha rätt att motbevisa den presumtion som fastställs i punkt 1 (punkt 7).

I artikel 5 finns bestämmelser om utvärdering och riktad översyn. Beaktansvärt för medlemsstaterna är att de två år efter att direktivet har satts i kraft ska överlämna uppgifter och bevis till kommissionen om effekterna av artikel 3 och 4 i direktivet.

Enligt artikel 6 ska direktivet om skadeståndsansvar gällande AI inkluderas i tillämpningsområdet för direktivet om grupptalan ((EU) 2020/1828). Det innebär att anspråk som grundar sig på överträdelser mot direktivet om skadeståndsansvar gällande AI kan behandlas som grupptalan.

Artiklarna 7–9 innehåller de sedvanliga slutbestämmelserna. Enligt den föreslagna artikel 7 ska medlemsstaterna senast 24 månader efter ikraftträdandet sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa direktivet.

3 Förslagets rättsliga grund och förhållande till proportionalitets- och subsidiaritetsprincipen

Den rättsliga grunden för förslagen är artikel 114 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget), där det föreskrivs att åtgärder ska vidtas som syftar till att upprätta den inre marknaden och få den att fungera. Syftet med produktansvarsdirektivet är att harmonisera nationella regler för att främja den fria rörligheten för varor, skapa lika villkor för företagen på den inre marknaden och säkerställa konsumentskyddet. Direktivet om skadeståndsansvar gällande AI syftar i sin tur till att undvika rättsosäkerhet och rättslig fragmentering som hindrar utvecklingen av den inre marknaden och därmed utgör betydande hinder för gränsöverskridande handel med AI-baserade produkter och tjänster. Förslagen till direktiv behandlas i ordinarie lagstiftningsförfarande. Rådet fattar beslut med kvalificerad majoritet. Statsrådet anser att förslagets rättsliga grund kan anses vara korrekt.

I fråga om proportionalitetsprincipen konstateras det i direktivet om skadeståndsansvar gällande AI att förslaget bygger på en stegvis strategi. I det första steget försöker man uppnå målen genom att ingripa så lite som möjligt och i det andra steget görs en ny bedömning av behovet av strängare eller mer omfattande åtgärder. Vidare konstateras det att det första steget är begränsat till åtgärder om bevisbördan för att ta itu med de AI-specifika problem som identifierats. I produktansvarsdirektivet konstateras det om proportionalitetsprincipen att förslaget ökar rättssäkerheten och skapar ett jämligare konsumentskydd i hela EU. Det konstateras även att bevisbördan i komplexa fall kommer att fördelas mer rättvist mellan skadelidande och tillverkare, vilket ökar chansen att ersättningskrav blir framgångsrika. Förslaget går dock inte utöver vad som är nödvändigt. Statsrådet anser att förslagen när de bedöms som helhet kan anses vara förenliga med proportionalitetsprincipen trots att förslagen inskränker medlemsstaternas rätt att bestämma om sina egna förfaranderegler. Eftersom förslagen innehåller endast motbevisbara legala presumtioner och förslagen inte leder till omvänd bevisbörda kan ingreppen i de nationella förfarandebestämmelserna dock betraktas som ringa och därmed förenliga med proportionalitetsprincipen.

De aktuella harmoniserade åtgärderna på EU-nivå förhindrar fragmentering av regleringen och ökar rättssäkerheten. Olika nationella regler försvårar skadelidandes möjligheter att få skadestånd och skapar hinder till exempel för införandet av AI-baserade produkter och tjänster på den inre marknaden. Enligt statsrådet kan förslagen även anses vara förenliga med subsidiaritetsprincipen, eftersom förslagets huvudsyfte, nämligen att främja den inre marknads funktion, inte kan uppnås enbart med nationella lagar.

4 Förslagets konsekvenser

4.1 Kommissionens konsekvensbedömning

Nya produktansvarsdirektivet

Förslaget om produktansvarsdirektivet åtföljs av konsekvensbedömning SWD(2022) 316 final. Förslaget stärker produktsäkerheten och konsumenternas ställning. Det får även positiva ekonomiska och sociala konsekvenser. Förslaget ger rättssäkerhet när det gäller vilka produkter och tillverkare som omfattas av strikt ansvar. Förslaget uppmuntrar även alla tillverkare – inklusive tillverkare utanför EU – att endast släppa ut säkra produkter på marknaden för att undvika strikt ansvar.

Genom förslaget skapas ett mer jämlikt konsumentskydd i hela EU. Förslaget säkerställer bland annat att konsumenterna får samma skydd när de skadas av produkter med säkerhetsbrister, oavsett om bristen rörde produktens digitala eller materiella (fysiska) komponenter. Skadelidande har även större chans att få ersättning för skador när programvaruleverantörer, behöriga representanter och leverantörer av distributionstjänster under vissa villkor kan bli ansvariga för skada som orsakats av produktens säkerhetsbrister. I komplexa fall kommer bevisbördan dessutom att fördelas mer rättvist mellan skadelidande och tillverkare, vilket ökar chansen att verkställa ersättningskrav.

Tydligare ansvarsregler när det gäller cirkulära affärsmodeller kommer dels att skapa rättssäkerhet, dels att bidra till att främja införandet av sådana affärsmodeller, vilket får en positiv miljöpåverkan.

Att anpassa ansvarsreglerna till IT-samhället och den cirkulära ekonomin kommer inte att skapa nya administrativa kostnader för företag eller konsumenter.

Direktivet om skadeståndsansvar gällande AI

Förslaget om direktivet om skadeståndsansvar gällande AI åtföljs av konsekvensbedömning SWD(2022) 319 final. Förslaget bidrar till införandet av AI. Dessutom skulle de riktade harmoniseringsåtgärderna för civilrättsligt ansvar för AI positivt påverka produktionsvärdet av relevant gränsöverskridande handel med 5–7 % jämfört med grundscenariot. Detta mervärde skulle framför allt skapas genom minskad fragmentering och ökad rättssäkerhet när det gäller berörda parter exponering för skadeståndsansvar. Detta skulle i sin tur minska berörda parter kostnader för rättslig information och representation, intern riskhantering och efterlevnad, underlätta finansiell planering och riskbedömningar för försäkringsändamål och göra det möjligt för företag – särskilt små och medelstora företag – att utforska nya marknader över gränserna. På grundval av det totala värdet på EU:s AI-marknad som påverkas av de ansvarsrelaterade problem som tas upp i detta direktiv uppskattas det att det senare kommer att generera ett ytterligare marknadsvärde på ungefär 500 miljoner–1,1 miljarder EUR.

När det gäller sociala konsekvenser kommer direktivet att öka samhällets förtroende för AI-teknik. Att förbättra samhällets förtroende skulle också gynna alla företag i AI-värdekedjan, eftersom ett ökat förtroende från invånare kommer att bidra till en snabbare spridning av AI. Förslaget ökar även förtroendet för tillgången till ett effektivt rättssystem genom att bidra till en effektiv skadeståndsordning. Förslaget uppmuntrar potentiellt ansvariga aktörer att förebygga skador för att undvika ansvarsskyldighet och gynnar därigenom indirekt alla invånare.

När det gäller miljöpåverkan förväntas direktivet också bidra till att uppnå de relaterade målen för hållbar utveckling. Användningen av AI-applikationer är gynnsam för miljön i och med att AI-system som används vid processoptimering gör till exempel processerna resurssnålare. Direktivet skulle också ha en positiv inverkan på målen för hållbar utveckling, eftersom effektiv lagstiftning om insyn, ansvarsutkrävande och grundläggande rättigheter kommer att styra AI-teknikens potential att gynna enskilda personer och samhället när det gäller att uppnå målen för hållbar utveckling.

4.2 Konsekvenser för Finlands lagstiftning, inklusive Åland

Att sätta i kraft förslagen på det nationella planet förutsätter ändringar åtminstone av produktansvarslagen (694/1990). Ändringarna skulle gälla bland annat definitionen av produkt och komponent, de faktorer som ska beaktas vid bedömning av produktens säkerhetsbrister och de aktörer som har skadeståndsansvar. I fråga om skada som ska ersättas bör lagen kompletteras med skada som orsakats av förlust eller förvanskning av data. Lagen kan inte längre innehålla en bestämmelse om en nedre gräns för ersättningsbar skada. Bestämmelsen om tiden för väckande av talan bör kompletteras med tiden på 15 år för väckande av talan som gäller latent personskador. Direktivförslaget innehåller inte en motsvarande option som i det nuvarande produktansvarsdirektivet 85/374/EEG om skador som beror på utveckling, varför ansvarsbegränsningarna för tillverkare i lagen bör kompletteras även med denna grund.

Om förslagen genomförs förutsätter de sannolikt även ändringar av skadeståndslagen (412/1974) och de processrättsliga bestämmelserna med anledning av de föreslagna bestämmelserna om skyldighet till utlämnande och bevarande av bevis samt presumtion om kausalitet och culpa. Förslaget om direktivet om skadestånd gällande AI förutsätter sannolikt att ett så kallat pre-trial discovery-förfarande införs i de ärenden som hör till direktivets tillämpningsområde. I Finland tillämpas inte något allmänt pre-trial discovery-förfarande, utan det kan i första hand förordnas att handlingar ska läggas fram för domstolen i en rättegång som redan pågår (17 kap. 40 § i rättegångsbalken (4/1734)) och under ytterst begränsade villkor före rättegången om det finns risk för att ett bevis går förlorat eller endast med svårighet kan läggas fram senare (17 kap. 61 § i rättegångsbalken).

Direktivförslagen gäller konsumentskydd och övriga privaträttsliga angelägenheter och rättsskipning, varför förslagen hör till rikets lagstiftningsbehörighet med stöd av 27 § 10, 23 och 41 punkten i självstyrelselagen för Åland (1144/1991).

4.3 Konsekvenser

Allmänt

Förslagen effektiviserar och skapar lika villkor för klagandens ställning och möjligheter att få skadestånd antingen ensam eller i grupp. Möjligheterna att få skadestånd effektiviseras bland annat av presumptionsbestämmelserna, bestämmelserna om redigering och säkerställandeåtgärder samt bestämmelsen om saklegitimation. Emellertid kommer förslagen sannolikt åtminstone inte avsevärt att underlätta till exempel skadelidandes möjligheter att bevisa beloppet av den skada som lidits.

Förslagen ökar även rättssäkerheten, stärker produktsäkerheten och konsumenternas ställning samt bidrar till införandet av artificiell intelligens.

Förslagen skapar även för klagande, svarande och allmänna domstolar klarhet i flera otydliga och tolkningsmässiga frågor i anslutning till produktansvarsbestämmelserna.

Förslaget leder till en utvidgning av tillämpningsområdet för grupptalan.

Konsekvenser för företag

Sannolikheten för skadeståndsansvar för de företag som orsakat skada kommer antagligen att öka. Till exempel är de föreslagna presumptionsbestämmelserna, även om de inte leder till omvänd bevisbörda, gynnsammare för den som yrkar på skadestånd än för den som gjort sig skyldig till överträdelsen.

Förslaget ökar antalet aktörer som kan hållas ansvariga. Framöver kan ansvariga aktörer utöver den egentliga tillverkaren vara behöriga representanter, leverantörer av distributionstjänster, leverantörer på en onlineplattform och aktörer som ändrat en färdig produkt. Ansvaret utökas även av att definitionen av produkter utvidgas till bland annat programvaror, även om sådana dataprogram som ingår i produkten och som är nödvändiga för produktens funktion redan i dag till många delar i praktiken omfattas av produktansvar i Finland (se RP 119/1989 rd, s. 41, på finska). Även utvidgningen av definitionen av skada till skador på data utökar ansvaret.

I och med förslagen skulle företag och övriga aktörer sannolikt tvingas att antingen utvidga sina nuvarande produktansvarsförsäkringar eller skaffa nya produktansvarsförsäkringar, vilket orsakar extra kostnader för dem jämfört med i dag. Försäkringsbolagen skulle sannolikt tvingas justera villkoren för sina nuvarande produktansvarsförsäkringar så att de motsvarar de föreslagna bestämmelserna. Det är även möjligt att försäkringsbolagen inte går med på att försäkra alla nya risker, varvid aktörerna blir utan tillräckligt försäkringsskydd.

Ur företagets synvinkel kan den nya bestämmelsen om latent personskada i produktansvarsförslaget i vissa fall leda till att en skadeståndstalan kan väckas och skadeståndsansvar uppstå efter en längre tid än i dag.

Konsekvenser för domstolar och övriga tvistlösningsorgan

De processuella reglerna i direktivförslagen har konsekvenser för de allmänna domstolar i Finland som prövar skadeståndstalan. Konsekvenser uppstår i synnerhet av bestämmelserna om presumption samt utlämnande och bevarande av bevis. Om det så kallade pre-trial discovery-förfarandet införs innebär det att en ny typ av ansökningsärenden kommer att behandlas vid domstolarna. Deras antal uppskattas dock inte till stort.

I och med förslagen kan antalet skadeståndstalan öka något. I princip förväntas det dock att de flesta tvister fortsättningsvis ska lösas utanför domstolsväsendet. I varje fall är det sannolikt att antalet fall vid domstolarna inte ökar så mycket att extra resurser behöver anvisas till domstolarna.

Största delen av de skador som omfattas av produktansvarslagen ersätts med stöd av tillverkarens eller en övrig ansvarig aktörs produktansvarsförsäkring eller försäkring för läkemedelskada. Med anledning av det som angetts ovan kan antalet fall vid FINE, som löser tvister i försäkringsärenden utanför domstolsväsendet, öka något.

5 Den nationella behandlingen av förslaget och behandlingen i EU

Till riksdagen överlämnades den 10 december 2021 ett E-brev (E 128/2021 rd) om anpassning av ansvarsreglerna till IT-samhället och artificiell intelligens.

Kommissionen ordnade den 20 oktober 2022 ett webinarium om förslaget till produktansvarsdirektiv. På mötet presenterade kommissionen förslagets bakgrund och mål. Behandlingen av förslagen i rådets civilrättsarbetsgrupp inleddes den 28 oktober 2022.

Justitieministeriet ordnade ett samråd om förslagen den 21 oktober 2022 dit de centrala intressentgrupperna och myndigheterna bjöds in. Utkastet till U-skrivelse har dessutom behandlats i ett skriftligt förfarande i sektionen för konkurrenskraft (EU8) 24–28.10.2022.

6 Statsrådets ståndpunkt

Statsrådet anser i princip att målen i direktivförslagen ska understödjas och förhåller sig positivt till förslagen. Statsrådet anser att det är viktigt att produktansvarsreglerna uppdateras så att de lämpar sig bättre för IT-samhället, den cirkulära ekonomin och de globala värdekedjorna och deras konsekvenser. Det är även viktigt att stödja införandet av tillförlitlig artificiell intelligens och att harmonisera de nationella ansvarsreglerna om artificiell intelligens. Statsrådet anser även att det är positivt att de detaljerade bestämmelserna om artificiell intelligens enligt förslagen ska utfärdas genom ett separat direktiv, eftersom det skulle ha minskat produktansvarsdirektivets tydlighet om de hade inkluderats i direktivet.

Statsrådet understöder i princip förslagen att uppdatera produktansvarsdirektivet för att beakta de konsekvenser som förs fram ovan. Ur de skadelidandes synvinkel är det motiverat att bland annat ansvaret för skador orsakade av produkters säkerhetsbrister utvidgas till att gälla allt fler aktörer i produktens leveranskedja. Med tanke på leverantörerna av distributionstjänster anser statsrådet dock att det är nödvändigt att utreda huruvida det är ändamålsenligt att hålla dessa aktörer ansvariga för en skada som orsakats av produktens säkerhetsbrister med beaktande av att dessa aktörer i regel inte har möjlighet att påverka om produkten har säkerhetsbrister eller inte. I takt med att förhandlingarna om direktiven framskrider bör man även utreda hur bestämmelserna om behöriga representanters ansvar fungerar. Sådana representanter finns inte i Finland och utifrån förslaget är det bland annat oklart om de tillverkare som är etablerade utanför EU har skyldighet att tillsätta en behörig representant inom EU. I fråga om bestämmelserna om ansvaret för leverantörer på onlineplattformar anser statsrådet att det är viktigt att säkerställa att deras förhållande till den övriga EU-lagstiftningen om onlineplattformar är klar och att regleringen i sin helhet är konsekvent. Statsrådet anser vidare att det är nödvändigt att utreda hur man kan öka i synnerhet de utanför EU etablerade onlineplattformarnas ansvar för de produkter med säkerhetsbrister som säljs på plattformen.

Statsrådet understöder de ändringar som föreslås i de allmänna ansvarsbestämmelserna för produktansvarsdirektivet som gäller bland annat tiden för väckande av talan och slopandet av den nedre gränsen för ersättningsbara skador på egendom.

I det gällande produktansvarsdirektivet finns en ansvarsbegränsning gällande produktutvecklingsskador som medlemsstaterna kan låta bli att införliva i sin nationella lagstiftning. Någon sådan möjlighet finns inte i det föreslagna direktivet. Statsrådet förhåller sig reserverat till förslaget att slopa möjligheten att i fråga om produktutvecklingsskador avvika från direktivets bestämmelser. I produktansvarslagen finns ingen ansvarsbegränsning när det gäller produktutvecklingsskador och det anses inte motiverat att försämra de skadelidandes ställning i detta avseende.

Statsrådet förhåller sig positivt till strävan att underlätta de skadelidandes möjligheter att få ersättning för skada med hjälp av flera processuella bestämmelser. Även om direktivförslagen stärker i synnerhet de på skadestånd yrkande klagandenas ställning så beaktar förslagen i princip även svarandens ställning och rätt till försvar. I fråga om de så kallade presumtionsbestämmelserna är det dock problematiskt att de delvis är svårtydda och otydliga när det gäller beviströskeln vid tillämpningen av dem och huruvida prövningen av beviströskeln uteslutande lämnas till den nationella processautonomin.

Statsrådet förhåller sig i princip reserverat till harmoniseringen av den processrättsliga regleringen till den del det handlar om det så kallade nationellt avvikande pre-trial discovery-förfarandet som eventuellt ska inkluderas i förslaget till direktiv om skadeståndsansvar gällande AI och enligt vilket den skadelidande har möjlighet att i större utsträckning än i dag yrka på att få se eventuella bevis redan innan rättegången inleds. Det föreslagna förfarandet ter sig dock nödvändigt för att uppnå direktivets mål och det har ett rätt begränsat tillämpningsområde. Statsrådet anser att om man i den fortsatta beredningen försäkras om att förfarandet avgränsas tillräckligt tydligt och lämpar sig för det nationella processregelverket kan det eventuellt godkännas.

I fråga om direktivet om skadeståndsansvar gällande AI bör det även förtydligas vilka bestämmelser i förslaget som gäller uteslutande AI-system med hög risk och vilka bestämmelser som gäller även vanliga AI-system som inte medför hög risk. Statsrådet anser att det är viktigt att AI-förordningen och direktivet om skadeståndsansvar gällande AI vilka förhandlas fram samtidigt bildar en tydlig och konsekvent helhet.

Statsrådet förhåller sig reserverat till att direktivet om skadeståndsansvar gällande AI ska inkluderas i tillämpningsområdet för direktivet om grupptalan som genomförs för närvarande. Direktivet för grupptalan syftar till att säkerställa att alla medlemsstater i unionen ska ha åtminstone ett ändamålsenligt och effektivt rättegångs- eller motsvarande administrativt förfarande som gör det möjligt för så kallade godkända enheter att väcka grupptalan för att skydda konsumenters kollektiva intressen mot näringsidkare som begått överträdelser av unionsrätten. I enlighet med det som klargjorts ovan i avsnitt 2.2 innehåller direktivet om skadeståndsansvar gällande AI processuella bestämmelser som domstolarna ska tillämpa när de behandlar skadeståndsanspråk. Med beaktande av direktivbestämmelsernas natur kan det inte betraktas som ändamålsenligt att direktivet inkluderas i tillämpningsområdet för direktivet om grupptalan.

Genomförandetiden för produktansvarsdirektivet, 12 månader, är för kort. Direktivens genomförandetid bör vara enhetlig, 24 månader. Statsrådet anser det även nödvändigt att tillämpa en sex månaders övergångstid så att aktörerna och domstolarna kan förbereda sig på tillämpningen av de reviderade bestämmelserna.

Statsrådet strävar efter att i förhandlingarna om direktivförslagen åstadkomma ändringar och förtydliganden i enlighet med de ovan nämnda ståndpunkterna.